

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

(۱۳۲)

شیوه‌های اعتبار سنجی مشتریان

مؤلف:

سعید جمشیدی

جمشیدی، سعید، ۱۳۲۷ -
شیوه‌های اعتبارسنجی مشتریان / مؤلف سعید جمشیدی -
تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۸۳.
۱۲۷ ص.: جدول. - (پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی
جمهوری اسلامی ایران: ۱۳۲)

ISBN: 964-8257-15-19

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

پشت جلد به انگلیسی:

Customers' Credit Assessment Methods

کتابنامه: ص. ۱۲۷
۱. وام‌های بانکی. ۲. اعتبار مصرف‌کنندگان. ۳. بانک و
بانکداری - خدمات مشتری. الف. پژوهشکده پولی و بانکی. ب.
عنوان

۳۳۲/۱۷۵۳

ج ۷۷ الف / HG۱۶۴۲

۴۰۹۶۰-۸۲۳ م

کتابخانه ملی ایران

شابک: ۹۶۴-۸۲۵۷-۱۵-۹

عنوان طرح: شیوه‌های اعتبارسنجی مشتریان

مؤلف: سعید جمشیدی

ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی - بانک مرکزی ج.ا.ا.

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: زمستان ۱۳۸۳

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قطع: وزیری

نشانی: تهران، خیابان پاسداران، ضرابخانه، نگارستان هفتم (شهید بهرام جعفری)، پلاک ۱،

کدپستی: ۱۶۶۱۹

تلفن: ۲۸۵۵۶۰۷-۲۸۵۵۶۰۸

فاکس: ۲۸۵۰۴۵۷

پست الکترونیکی: E-mail: LIB @ MBRA-CBI.org

(کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	پیشگفتار
۲	مقدمه
۱	فصل اول - کلیات
۱	۱-۱- ریسک و مدیریت آن، از منظر بانک
۱	۱-۱-۱- ریسک
۳	۱-۱-۲- مدیریت ریسک، از منظر بانک
۶	۱-۲- انواع منابع بانکی و ویژگی‌های آنها برای به کارگیری
۹	۱-۳- شناخت و طبقه‌بندی فعالیت‌های اقتصادی
۹	۱-۳-۱- فعالیت‌های بازرگانی
۱۰	۱-۳-۲- فعالیت‌های تولیدی
۱۲	۱-۳-۳- فعالیت‌های خدماتی
۱۲	۱-۳-۴- فعالیت‌های مسکن و ساختمان
۱۲	۱-۴- تعریف و تقسیم‌بندی تسهیلات اعطایی
۱۳	۱-۴-۱- قرض الحسنه
۱۳	۱-۴-۲- مضاربه
۱۳	۱-۴-۳- مشارکت مدنی
۱۴	۱-۴-۴- مشارکت حقوقی
۱۴	۱-۴-۵- سرمایه‌گذاری مستقیم
۱۴	۱-۴-۶- مزارعه
۱۴	۱-۴-۷- مساقات
۱۴	۱-۴-۸- فروش اقساطی
۱۵	۱-۴-۹- اجاره به شرط تملیک
۱۶	۱-۴-۱۰- سلف یا پیش‌خرید محصولات
۱۶	۱-۴-۱۱- خرید دین
۱۶	۱-۴-۱۲- جعاله

۱۶	۱۳-۴-۱- ضمانتنامه
۱۷	۱۵- ماهیت تسهیلات اعطایی
۱۷	۱-۵-۱- تسهیلات اعطایی در قالب وام
۱۸	۱-۵-۲- تسهیلات اعطایی در قالب مشارکت
۲۰	۱-۵-۳- تسهیلات اعطایی در قالب مبادلات یا معاملات
۲۰	۱-۵-۴- تسهیلات اعطایی در قالب انجام عمل یا کار
۲۲	۱-۵-۵- تسهیلات اعطایی در قالب پذیرش تعهدات
۲۳	سؤالات فصل اول
۲۵	فصل دوم - ضوابط بررسی و ارزیابی واحدهای اقتصادی
۲۵	۲-۱- روش‌های بررسی و ارزیابی واحدهای اقتصادی
۲۵	۲-۱-۱- روش پنج C
۲۶	۲-۱-۲- روش (LAPP)
۲۶	۲-۱-۳- روش پنج P
۲۸	سؤالات فصل دوم
۳۰	فصل سوم - شیوه پذیرش تقاضای تسهیلات و کسب اطلاعات
۳۰	۳-۱- مقدمه
۳۰	۳-۲- تقاضای کتبی متقاضی
۳۰	۳-۳- کسب اطلاعات
۳۱	۳-۳-۱- روش‌های کسب اطلاعات و منابع آن
۳۱	۳-۳-۱-۱- مراجعه مستقیم
۳۱	۳-۳-۱-۲- تحقیق
۳۲	۳-۳-۱-۳- تلفیق دو روش
۳۳	۳-۳-۲- شکل و محتوای گزارش اطلاعات اعتباری
۳۵	۳-۳-۳- ضمیمه
۴۰	سؤالات فصل سوم
۴۱	فصل چهارم - روش‌های کلی در بررسی و ارزیابی تقاضای تسهیلات اعتباری مشتریان
۴۱	۴-۱- کلیات

۴۲	۴-۲- بررسی شخصیت و صلاحیت اعتباری متقاضی
۴۴	۴-۳- بررسی‌های توصیفی یا کیفی موضوع فعالیت
۴۵	۴-۳-۱- بررسی‌های اقتصادی
۴۷	۴-۳-۲- منابع انسانی
۴۸	۴-۳-۳- بررسی‌های فنی و عملیاتی موضوع فعالیت
۴۹	۴-۳-۳-۱- فعالیت‌های بازرگانی
۵۰	۴-۳-۳-۲- فعالیت‌های تولیدی
۵۲	۴-۳-۳-۳- فعالیت‌های خدماتی
۵۳	سؤالات فصل چهارم
۵۵	فصل پنجم - بررسی‌های کمی یا تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی
۵۵	۵-۱- کلیات
۵۷	۵-۱-۱- ضمیمه
۶۱	۵-۲- یک ترازنامه نمونه و روش طبقه‌بندی اقلام آن
۶۴	۵-۲-۱- دارایی‌ها
۶۴	۵-۲-۱-۱- دارایی‌های جاری
۶۹	۵-۲-۱-۲- دارایی‌های ثابت
۷۰	۵-۲-۱-۳- دارایی‌های متفرقه
۷۲	۵-۲-۱-۴- دارایی‌های نامشهود
۷۳	۵-۲-۲- بدهی‌ها
۷۳	۵-۲-۲-۱- بدهی‌های جاری
۷۶	۵-۲-۲-۲- بدهی‌های بلندمدت
۷۷	۵-۲-۲-۳- حقوق صاحبان سرمایه (سهام)
۷۸	۵-۲-۲-۴- صورتحساب سود و زیان
۸۲	۵-۳- حساب‌های انتظامی خارج از ترازنامه (حساب‌های زیرخط)
۸۳	۵-۴- تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی
۸۴	۵-۴-۱- سرمایه در گردش
۸۴	۵-۴-۱-۱- سرمایه در گردش غیرخالص
۸۵	۵-۴-۱-۲- سرمایه در گردش خالص
۸۶	۵-۴-۲- شیوه بررسی صورت‌های مالی

۸۶	۵-۴-۲-۱ تجزیه نسبی یا داخلی
۸۷	۵-۴-۲-۲ تجزیه مقایسه‌ای یا افقی (مطالعه تطبیقی)
۹۰	۵-۴-۳ صورت منابع و مصارف و پیش‌بینی جریان وجوه
۹۳	۵-۴-۳-۱ جدول پیش‌بینی گردش جریان وجوه
۹۵	۵-۴-۴ محاسبه نسبت‌ها
۹۶	۵-۴-۴-۱ نسبت‌های داخلی ترازنامه
۹۹	۵-۴-۴-۲ نسبت‌های داخلی حساب سود و زیان
۱۰۱	۵-۴-۴-۳ نسبت‌های بین ارقام ترازنامه و حساب سود و زیان
۱۱۱	سؤالات فصل پنجم
۱۱۳	فصل ششم - قضایای اعتباری
۱۱۳	۶-۱ قضیه اعتباری یک: اتحادیه شرکت‌های تعاونی
۱۱۴	۶-۲ قضیه اعتباری دو: شرکت ایران دارو
۱۲۳	۶-۳ قضیه اعتباری سه: شرکت سهامی خاص نان ماشینی
۱۲۷	- فهرست منابع و مآخذ

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۲	نمودار ۱-۱- برآیند برنامه‌ریزی و مدیریت ریسک
۴	نمودار ۱-۲- ساختار فعالیت یک سیستم بانکی
۸	نمودار ۱-۳- عوامل تأثیرگذار بر سرمایه‌گذاری و کسب سود
۱۷	نمودار ۱-۴- مکانیزم تسهیلات اعطایی در قالب وام
۱۸	نمودار ۱-۵- عوامل مؤثر بر عقد مشارکت
۱۹	نمودار ۱-۶- مکانیزم تسهیلات اعطایی در قالب مشارکت
۲۱	نمودار ۱-۷- مکانیزم تسهیلات اعطایی در قالب مبادلات یا معادلات
۲۲	نمودار ۱-۸- مکانیزم تسهیلات اعطایی در قالب عقد جعاله
۲۲	نمودار ۱-۹- مکانیزم تسهیلات اعطایی در قالب پذیرش تعهدات
۵۰	نمودار ۴-۱- پروسه تولید یک نوع صندلی چوبی
۶۴	نمودار ۵-۱- وضعیت گردش دارایی‌های جاری در یک سیستم اقتصادی

پیشگفتار

امروزه، مراکز پژوهشی و یا به عبارت دیگر، مؤسسات R&D نقش قابل توجهی را در عرصه برنامه‌های رشد و توسعه اقتصادی کشورها ایفا می‌نمایند. این مؤسسات با معرفی ابداعات و نوآوری‌های علمی، بسترهای لازم را برای افزایش کارایی و بهره‌وری در بخش‌های تولیدی کشور، و نهایتاً افزایش توان و استعدادها بالقوه و بالفعل اقتصادی فراهم می‌آورند. پژوهشکده پولی و بانکی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان یکی از مراکز تخصصی اقتصادی در سال‌های اخیر از جایگاه ویژه‌ای در عرصه معرفی نوآوری‌ها و ابداعات مالی و پولی در نظام بانکی و اقتصادی کشور برخوردار گردیده است. این مرکز با اتکاء بر تجربه نسبتاً بلندمدت خود، بیش از ۱۴ سال فعالیت در عرصه‌های تحقیقاتی، از قبیل: برگزاری کنفرانس‌های سالانه و ماهانه، برپایی کارگاه‌های پژوهشی، انتشار بیش از ۱۵۰ عنوان کتاب، انتشار دو فصلنامه تخصصی اقتصادی به زبان‌های فارسی و انگلیسی، و انتشار منظم بولتن پیش‌بینی‌های فصلی اقتصادی و همچنین تأمین نیازهای آماری و اطلاعاتی پژوهشگران، استادان، اساتید و دانشجویان از طریق توسعه کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی، سهم بسزایی را در تحقق اهداف اقتصادی کشور، خصوصاً در بخش‌های پولی و بازار سرمایه، داشته است. چرا که بسیاری از سیاست‌گذارهای برنامه‌های اصلاحی در اقتصاد کشور، خصوصاً در بخش‌های پولی و سرمایه، از نتایج سمینارها و مطالعات انجام شده در این پژوهشکده برگرفته شده است.

کتاب حاضر به عنوان یکی از کتاب‌های مورد استفاده در دوره‌های آموزش بانکداری می‌باشد؛ که توسط آقای سعید جمشیدی، مدیر اعتبارات بانک تجارت، به رشته تحریر درآمده است. این کتاب در شش فصل، به طور منسجم و قاعده‌مند به بررسی و ارزیابی شیوه‌های اعتبارسنجی مشتریان در سیستم بانکی پرداخته است. فصل اول این کتاب، به طور مختصر به معرفی و طبقه‌بندی فعالیت‌ها و نوع تسهیلات پرداختی در سیستم بانکی پرداخته است. در فصل دوم، ضوابط و روش‌های ارزیابی و بررسی واحدهای اقتصادی متقاضی تسهیلات مورد بحث قرار گرفته است. در فصل سوم، سازوکارهای پذیرش تقاضای تسهیلات و کسب اطلاعات توسط بانک از مشتریان مورد اشاره قرار گرفته است. در فصل چهارم، ویژگی‌های اصلی متقاضیان تسهیلات، اعم از: ویژگی‌های شخصی، کیفیت موضوع

فعالیت آنها، و توجیه فنی عملیات آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل پنجم به تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی، به عنوان یکی از روش‌های شاخص‌های اصلی رتبه‌بندی اعتباری مشتریان اشاره می‌نماید؛ و نهایتاً، در فصل ششم، سه مطالعه موردی از شرکت‌های ایران خودرو، یک شرکت سهامی خاص، و یک شرکت تعاونی، به عنوان مثال‌های عملی شیوه‌های اعتبارسنجی مشتریان توسط بانک، مورد بررسی قرار گرفته است.

کتابی که مطالعه می‌فرمایید؛ تحت فرآیند ویرایش فنی و ادبی قرار گرفته، و در پی تلاش دیگر همکاران این پژوهشکده، به زیور طبع آراسته گشته است؛ و جا دارد که از همکاری و کوشش ایشان تشکر و قدردانی نمایم.

پژوهشکده پولی و بانکی امیدوار است که انتشار این کتاب مورد استفاده علاقه‌مندان، مسئولین و کارشناسان قرار گرفته؛ و نقطه شروعی برای پژوهش‌های تکمیلی در این زمینه باشد.

دکتر احمد مجتهد

مشاور رئیس کل بانک مرکزی ج.ا.ا.

و

رئیس پژوهشکده پولی و بانکی

مؤسسات اعتباری که بانک‌ها رکن اساسی آن شناخته می‌شوند، برای در اختیار قرار دادن انواع تسهیلات اعطایی به مشتریان خود، نیاز به انجام بررسی‌های کاملی به منظور شناخت متقاضیان از ابعاد کیفی و کمی دارند؛ و به طور عام، این بررسی‌ها را «اعتبارسنجی» گویند.

بنابراین، اعتبارسنجی یعنی سنجیدن ظرفیت افراد در اعطای تسهیلات، که شامل: سنجش توانایی مدیریت، موضوع استفاده از تسهیلات، به کارگیری صحیح آن، سودآوری، میزان نیاز به منابع، نحوه بازگشت منابع و ارزیابی ریسک مشتری و ... می‌باشد.

شاخص‌های تعیین‌کننده ظرفیت منابع مالی مورد نیاز یک واحد اقتصادی (کوتاه‌مدت یا بلندمدت) در بخش‌های مختلف اقتصادی، معمولاً میزان و نحوه فعالیت، حجم خرید و فروش، هزینه‌ها و تعهدات جاری و... از ابعاد کوتاه‌مدت و استراتژی‌ها و اهداف بلندمدت به منظور گسترش فعالیت‌ها و کسب سهم بیشتری از بازار می‌باشد.

بنابراین، مؤسسات به منظور دستیابی به اهداف و استراتژی‌های تعیین شده، ممکن است که با محدودیت امکانات مالی مواجه شوند؛ و در نتیجه، برای تأمین آن، به مؤسسات تأمین مالی - از جمله بانک‌ها - مراجعه می‌نمایند.

لذا، بانک‌ها برای اجابت صحیح و منطقی درخواست متقاضیان، باید ضمن رعایت سیاست‌ها، و برنامه‌هایی که در سطح ملی و منطقه‌ای مطرح می‌باشند؛ برای تأمین کمبود مالی واحدهای اقتصادی در هر یک از بخش‌های اقتصادی بازرگانی، تولیدی (صنعتی، معدنی و کشاورزی)، خدمات، مسکن و ساختمان و حتی افراد عادی، مبادرت به بررسی و برآورد نیاز متقاضی در ارتباط با کسری منابع مورد نیاز آنها نمایند؛ و شیوه در اختیار گذاردن تسهیلات، نحوه و امکانات بازگشت منابع، نوع تسهیلات، مدت آن و ... را مشخص کنند؛ و علاوه بر آن، در خصوص مخاطرات مترتب بر آن - یعنی ریسک مشتری - مطالعاتی را به عمل آورند.

مجموع این بررسی‌ها، به طور اخص، باید به سؤال‌های ذیل پاسخ دهد:

❖ آیا مشتری به تعهدات خود عمل خواهد نمود؟

❖ آیا اعطای این تسهیلات، سودآوری لازم را برای بانک به دنبال خواهد داشت؟

- ❖ آیا منابع درخواستی، متناسب با نیاز متقاضی می باشد ؟
- ❖ مدت بازپرداخت یا مدت تعیین شده برای بازگشت منابع چقدر می باشد؟
- ❖ بهترین روش یا نوع اعطای تسهیلات کدام است ؟
- ❖ شیوه نظارت در اعطای تسهیلات چیست ؟

در این راستا، اگرچه کتب و مقالات فراوانی ترجمه و یا به رشته تحریر درآمده است؛ اما اکثر آنها، به طور عام و بدون ارتباط با مبانی و مفاهیم بانکداری اسلامی، به طرح و ارائه مطالب همت گماشته‌اند. در مجموع، منابع مذکور، در عین حال که از دیدگاه ابعاد آکادمیک، از اهمیت قابل قبولی برخوردار می‌باشند؛ و لیکن، کمتر در ارتباط مستقیم با مفاهیم بر شمرده شده فوق، به ارائه مطالب پرداخته‌اند. از این رو، تألیف، تدوین و تهیه کتب و مقالاتی که از ابعاد فوق به موضوع نگریسته باشند و بتوانند حرکتی مثبت در جهت کاهش ریسک اعتباری بانک‌ها داشته باشند، بسیار حائز اهمیت است؛ و می‌تواند در پُر کردن خلاء مذکور و پیشبرد بانکداری اسلامی نقش سازنده‌ای را ایفا نمایند؛ و از سوی دیگر، کمک مؤثری در افزایش دیدگاه و نگرش دست اندرکاران و کارشناسان اعتباری بانک‌ها خواهد بود.

مجموعه حاضر را می‌توان حرکتی در این سمت و سو به شمار آورد؛ که به علت اولین تجربه، نمی‌تواند خالی از اشکال باشد؛ و انتظار دارد که کوشش‌های به عمل آمده در زمینه تهیه و تدوین این مجموعه، مورد قبول کسانی که به هر صورت در مؤسسات تأمین مالی - از جمله بانک‌ها - فعالیت می‌نمایند، واقع گردد؛ و یا ارسال نظرات و پیشنهادات سازنده خود در هر مورد، مؤلف را در تکمیل نسخ بعدی یاری نمایند.

بر خود لازم می‌دانم که از آقای محسن ملکان و کلیه عزیزانی که به هر شکل در تهیه و تدوین این مجموعه نقش داشته‌اند، تشکر و قدردانی نمایم.

سعید جمشیدی

زمستان ۱۳۸۳